

ŽODŽIŲ, IŠREIŠKIANČIŲ SPALVOS SĄVOKĄ, SEMANTIKOS RAIDA SENOVĖS GRAIKŲ KALBOJE

NADEŽDA MALINAUSKIENĖ

Įvairių tautų kalbose žodžių, žyminčių spalvos sąvoką, raida turi tiek bendrų, tiek ir specifinių bruožų. Šią sąvoką išreiškiančių žodžių etimologija rodo, kad iš pradžių spalvos idėja buvo neatskiriama nuo spalvoto daikto arba reiškinio. Tai liečia ir kai kurių konkrečių spalvų pavadinimus (plg., pvz., tokius būdvardžius, kaip liet. „auksinis“ – „aukso spalvos“, pranc. „orange“ – „apelsino spalvos“, rus. „сиреневый“ – „alyvų spalvos“), ir pačius žodžius, išreiškiančius spalvos sąvoką.

Konkrečių spalvų pavadinimams nagrinėti jau yra skirta nemaža darbų, tačiau retai kas kreipia dėmesį į žodį, apibendrintai žyminčią pačią spalvos sąvoką. Iš darbų, kuriuose liečiama žodžių, turinčių reikšmę „spalva“, semantika indoeuropiečių kalbose, galima paminėti V. Šerlio straipsnį [Шериль, 1884, c. 5–8]¹. Autorius parodo, kad pirmą kartą mąstymui sunku buvo atskirti spalvą nuo spalvoto daikto. Spalvos supratimas buvo susijęs su paprastesniais vaizdiniais: paviršiaus, odos, dangos, vilnos, išorinio vaizdo apskritai, taip pat purvo, tepalo ir t. t. Toks nediferencijuotas spalvos supratimas išlieka tautose iki to laiko, kai jos pradeda atskirti spalvą nuo daiktų praktiškai, įvaldo dažų gaminimo ir vartojimo techniką.

Senovės graikų kalboje daugiausia įvairių atspalvių ir dažų pavadinimų randa me kūriniuose, skirtuose gamtos reiškiniams tyrinėti, kaip, pvz., Pseudo-Aristotelio traktate „Apie spalvas“, kur nagrinėjamos spalvos glaudžiai siejamos su dažininkyste². Leksikos papildymas spalvų terminais ir naujais laikais dažnai susijęs su mokslo ir jo poreikių bei dažų gaminimo ir dažininkystės technikos plėtra. Šis procesas, remiantis rusų kultūros pavyzdžiais, atskleistas L. Granovskajos darbuose [Грановская, 1964; 1968, c. 83–95], kur parodyta profesinės leksikos įtaka bendrinei kalbai.

Kai kurių tarybinių filosofų darbuose taip pat reiškiami panaši nuomonė apie spalvinės leksikos raidos praktinį pagrindą. Pvz., K. Megrelidzė priena prie

¹ Plg. neindoeuropiečių kalbų šeimoje [Садыхова, 1963].

² Šio traktato analizę žr. A. Losevo knygoje [Лосев, 1975, c. 300–328].

išvados, kad suvokimo ir pavadinimo būdo atitikimą rodo pirmapradė vienybė tarp praktinės veiklos, mąstymo ir kalbos [Мегрелидзе, 1973, c. 198].

Kalbant apie sąvokos „spalva“ pavadinimus indoeuropiečių kalbose, pirmiausia pasakytina, kad čia nėra bendro nors kelioms kalboms spalvos pavadinimo [Schrader, 1901, S. 228 ff.]. Matyt, žodžiai šiai sąvokai reikšti formavosi kiekvienoje kalboje savarankiškai (arba buvo skolinami iš kitų kalbų). Daugelyje indoeuropiečių šeimos kalbų tokie žodžiai yra susiję su sąvokomis: „padengti“, „danga“, „paviršius“, „oda“, „veidas“, „išorė“ arba „plaukas“, „vilna“. Dažnai šie žodžiai lietė iš pradžios žmogaus odos spalvą arba gyvulių plauką ir tik vėliau pradėjo reikšti bet kurio paviršiaus spalvą [Buck, 1949, p. 1050–1051].

Čia, be graikiškų pavadinimų (apie juos bus kalbama toliau), galima paminėti tokius pavyzdžius: lot. color (plg. celare, oculare „dengti“, „slėpti“ iš ide. *kel-, čia pat gr. καλύπτω, got. huljan ir t. t.), iš jų sudaryti vediniai romanų kalbose: pranc. couleur, it. colore, port. cor, katal., isp. color, rum. culoare [Walde, Hofmann, 1938; Mayer-Lübke, 1911], taip pat skoliniai iš s. pranc.: s. angl. colour, colo(u)r, angl. color, ol. kleur (anksčiau colour, caloor), lenk. kolor (betarpiškai iš lot. color) [Skeat, 1956; Brückner, 1970].

Rum. fața „paviršius“ ir „spalva“ kyla iš lot. facies „išorė“, „veidas“, „skruostas“ per lot. vulg. formą facia [Puscazi, 1905]. Taip pat s. angl. hew, angl. hue „spalva“, „atspalvis“ reiškė „išorė“, „forma“ [Skeat, 1956]. S. isl. litur (isl. litur) irgi turėjo reikšmę „išorė“, „veidas“ [de Vries, 1958]. S. ind. varṇa – pirma „dengiantis“ iš vṛ- „dengti“, vėliau – „išorė“, „spalva“, „kasta“, toliau – „raidė“, „garsas“, „skiemuo“ [Uhlenbeck, 1898–1899].

Liet. žodis spalva yra giminingas la. spalva, kuris turi tokias reikšmes: 1. „plunksna“, 2. „gyvūnų plaukas, spalva“ (plg. taip pat liet. žodžio plaukas reikšmes, tarp kurių yra ir „gyvulio spalva“) [Fraenkel, 1965; 1934, S. 36–50]. Galbūt šie žodžiai yra susiję su lot. spoliūm „kailis, nuluptas nuo gyvulio“, plg. s. gr. σπολάς „odinis antkrūtinis“ [Buck, 1949, p. 1051].

Panašiai rutuliojosi semantika ir avest. gaona „plaukas“ ir „spalva“ (afg. γūna „plaukas“, „spalva“, pers. gūn „spalva“) [Bartholomae, 1904]. Tas pats pasitaiko ir neindoeuropiečių kalbose, pvz., suom. karva „spalva“ ir „plaukai“.

Kitokie sąvokos „spalva“ formavimosi keliai yra pavieniai. Antai latvių kalboje spalva reiškia žodžių krāsa, t. y. „grožis“, „graži išorė“, kuris paskolintas iš slavų kalbų, plg. rusų краса, краска, красный. Gali būti, kad panašiai vystėsi ir airių žodžio dath „spalva“ semantika, nes jį artina su s. air. date „malonus“ [Buck, 1949, p. 1051].

Slavų kalbose spalvos pavadinimas sutampa su žodžiu, reiškiančiu „gėlė“: rus. цвет, ukr. цвіт, bltr. цвет, bulg. цвят, s. rus. цвѣт, lenkų kwiat, čekų květ ir t. t., s. sl. ЦВѢТЬ. Prosl. forma *kvěť yra gimininga latvių kvītēt, kvītu „blizgėti“,

„mīrgēti“. Kai kurių tyrinėtojų nuomone, šie žodžiai artimi pagal kilmę ir rusų žodžiui цвет [Фасмер, 1971, c. 575–576; 1973, c. 292–293].

Čia pat galima paminėti ir lot. flos „gėlė“ junginyje flos flammae „liepsnos spalva“.

Vok. Farbe, vid. vok. aukšt. varwe, s. vok. aukšt. farawa „vaizdas“, „spalva“ – tai yra moteriškos giminės sudaiktavardėjęs būdvardis: vid.vok. aukšt. var (varwer), s. vok. aukšt. faro (farawēr), bendragerm. *farhwa – „spalvotas“ < *pork-wo, plg. ide. *perk-, *prek- „margas“ (s. gr. περικνός „margas“) [Kluge, 1957, S. 184, 212]. Iš čia danų farve, švedų färg, olandų verf; skoliniai iš varwe: čekų barva, lenkų barwa ir farba.

Kai kuriose kalbose spalvos sąvoka išsiskyrė iš blizgesio sąvokos: airių lí, líg „blizgesys“, „spalva“, bret. liv arba liou, s. korn. liu [Buck, 1949, p. 1051].

Pateikta medžiaga padeda geriau suprasti ir senovės graikų žodžių χρώς, χρώα, χρώμα, kurie reiškia „oda“, „odos spalva“, „spalva“, etimologinius ryšius.

H. Friskas [Frisk, 1970] mano, kad χρώς „paviršius“ gali būti senovinio s-kamieno, kaip ἔρως, αἰδώς, γέλως, ir palygina jį su forma κέχρωσμαι, kur taip pat yra analogiškas -s. Tada Gen. Sg. – χροός (vėlesnė forma χρω-τός, pradedant II.X.576) < *χρο[σ]-ός, o forma χροιά < *χρο[σ]-ιά. Toliau H. Friskas paneigia kai kurių autorių pasiūlytą pirminę formą *χρωF-ιά, greta kurios χρώς galima paaiškinti iš *χρω[σ]s, o χροός (su balsių asimiliacija) < *χρωFός. Jis nurodo, kad ši rekonstrukcija daroma norint įžiūrėti daiktavardžio χρώς giminystę su veiksmazodžiu χρώω „paliesti“, „užkliudyti“ ir toliau su χραίνω „liesti“ ir χρίω „trinti“, iš esmės „liesti paviršių.“ Tačiau jokių kitokių ryšių H. Friskas nepateikia.

Šios etimologijos laikosi J. Pokornas [Pokorny, 1959]. Jis kildina s. gr. χρώω iš ide. *ghrēu-, *ghrəu-, *ghru- „trinti“ (išplėsta iš *gher- „trinti“). χρώς J. Pokornas veda iš *ghrō[u]s (gen. χροός iš *ghrəu-os). Pateiktą etimologiją palaiko ir indoeuropiečių kalbų žodžių darybos sistema, kuriai būdingas priesagų *-u ir *-mų kaitaliojimas [Specht, 1944, S. 179–183]. Daiktavardžių daryboje yra analoginių atvejų: s. gr. δρύμα, s. ind. druma „medis“, s. sl. ДРЪВА; s. gr. πέλμα „odelė“, „žievelė“, ἐπίπλ-οF-ος „plėvė“ ir s. sl. ПЛѢВА; s. gr. ποιμήν, liet. piemuo, gr. πῶν „avių banda“ ir t. t.

Lyginant trijų žodžių (χρώς, χρώα, χρώμα) semantiką, aiškėja, kad jie parodo įvairius odos ir spalvos reikšmių diferenciacijos laipsnius. Iš jų tiktai χρώς plačiai vartojamas Homero poemose (110 kartų)³ ir reiškia visų pirma odą, netgi kūną apskritai. Pvz., II. IV 510:

³ II. IV 130 137 139 237 510, V 337 354 858, VII 207, VIII 43 298, IX 596, X 575, XI 352 398 437 457 573 574, XII 427 464, XIII 25 191 241 279 284 440 501 533 574 640 649 830, XIV 25 170 175 187 383 406 456, XV 315 316 317 534, XVI 210 504 761 814, XVII 571 733, XIX 27 33 39 233, XX 100, XXI 70 168 398 568, XXII 286 321 322, XXIII 67 191 673 805 819, XXIV 19 414; Od. II 376, IV 749 750 759, V 455, VI 61 129 220 224, XI

“Ορνυσθ’, ἰππόδαμοι Τρῶες, μῆδ’ εἴκετε χάριμης
Ἄργεῖοις ἐπεὶ οὐ σφι λίθος χρώς, οὐδὲ σίδηρος...
(Didvyriai garsūs trojėnai, jūs nepasiduokit argiečiams!
Kūnas jų ne geležies, ne akmens...⁴)

arba Od. IV 759 apie Penelopę: καθαρά χροῦ εἶμαθ’ ἔλοῦσα „užsivilko švarų rūbą“.

Šią reikšmę žodis χρώς turi ir lyrikams (plg. Sapfo 2,10 χρῶ πῦρ ὑπαδεδρομακεν „po oda prabėga ugnis“), tragikams (pvz., Eur. Bacch. 821: στεῖλαι νυν ἀμφὶ χρωτὶ βυσσίνους πέπλους „apsivilko visono drabužiais; plg. Aesch. Suppl. 790, Soph. Tr. 605), Aristoteliiui (Probl. 877 b 21), taip pat pasakyme ἐν χροῦ arba ἐν χρῶ „arti“ ἐν χροῦ κείρειν „kirpti plikai“ – Hdt. 4, 175; Soph. Ai. 786; Plut. Thes. 27; Luc. Ind. 3 ir t. t.).

Vadinasi, reikšmė „oda“, „kūnas“ žodis χρώς turėjo visos antikos laikais greta su reikšme „odos spalva“. Dėl šio žodžio vartojimo Homero poemose yra įvairių nuomonių. Š. Miugleras mano, kad Homerui šis daiktavardis galėjo reikšti tiek odą, tiek ir odos spalvą bei spalvą apskritai (plg. Il. XIII 279, kur χρώς τρέπεται. t. y. „keičiasi“) [Mugler, 1964]. Kitai mano G. Reiteris: „χρώς Homero poemose retai, netgi niekad neturi spalvos pažyminio: du kartus (Il. XI 573, XV 316) λευκός „blizganti“, 7 x καλλός (ir κάλλιμος Od. XI 529) „graži“, 3 x τέρην „švelni“ ir 1 x ἱμερόεις „žavinga“, Il. XIV 170)“, plg. taip pat χροά λειριόεντα, Il. XIII 830 [Reiter, 1962]. Tačiau, suteikęs žodžiui λευκός tik reikšmę „blizgantis“, G. Reiteris praleidžia jo spalvinę reikšmę „baltas“. Teisingiau būtų įžiūrėti žodyje χρώς kaip tik „spalvos“ reikšmės gimimo stadiją, dar neatsiskyrus spalvai nuo paviršiaus, odos, tačiau jau spalvoto paviršiaus. Juo labiau, kad be epiteto λευκός ir nurodymo, kad „oda keičiasi“ – būtent spalvos kitimo prasme – poemoje kalbama apie išbalusią odą (ὠχρήσαντα, Od. XI 529) ir apie tai, kad oda tamsėja (μελαίνετο, Il. V 354).

Panašia prasme žodį χρώς vartoja Parmenidas (χροά ἀμείβων – 28 B 8, 41 Diels), Euripidas (Alc. 174), Aristofanas (Lys. 127), Teokritas (23, 13), rečiau jis vartojamas prozoje (pvz. Xen. Oec. 10, 5). Ir pagaliau kartais χρώς gali reikšti spalvą apskritai: Eschilo ἀμείβων χρωῶτα πορφυρᾷ βάφῃ apie kraują (Pers. 317), orfikų (χρώς αἵματος, Orph. L. 660), tačiau ši reikšmė niekada nebuvo minimam žodžiui pagrindinė.

Artimas žodžiui χρώς reikšmė ir Homero daiktavardis χροῖτή (Il. XIV 164) (joniečių forma, atikinė – χροιά arba χροά), tačiau šis žodis pohomerinėje epo-

191 529, XIII 398 430, XIV 506, XV 60, XVI 145 182 210 457, XVII 48 58 203 338, XVIII 172 179, XIX 72 204 218 232 237 263, XXI 412, XXII 113, XXIII 95 115 237, XXIV 44 156 158 467 500; plg. taip pat Homero χροῖτή „kūnas“ – Il. XIV 164.

⁴ Homero „Iliada“ cituojama pagal leidimą: Homeri carmina edd. G. Dindorf – C. Hentze, I, Lipsiae, 1930; lietuviškas vertimas iš knygos: Homeras. Iliada. – V., 1962.

choje visų pirma reiškė ne „kūną“, o „odą“ (ypač apie žmogaus odą: κατά χροὴν ῥέει ἰδρώς Thgn. 1017) arba paviršių (pitagoriečių terminas, plg. Arist. Sens. 439 a 31). Toliau plėtojosi daikto išorės ir ypač jo paviršiaus spalvos reikšmė. Pvz., Platono „Menone“ (76 d): ἔστιν χροὰ ἀπορροή σχημάτων ὅφει σύμμετρος καὶ αἰσθητός „Spalva yra kontūrų išsiliejimas, atitinkantis mūsų regėjimą ir jo pagaunamas“, plg. Thgn. 451; Sapph. 20. Dažnai tai žmogaus odos spalva (pvz. Eur. Med. 1168: χροῖαν ἀλλάξεσσα; Bacch. 457: λευκὴν χροῖαν ἐκ παρασκευῆς ἔχεις). Be to, žodis χροῖά vartojamas ir kaip muzikos terminas – „chromatinė tonacija“, t. y. turi jau metaforinę reikšmę, galbūt žodžio χρῶμα įtaikoje.

Veiksmažodinis daiktavardinis χρῶμα (plg. χρώνυμι) irgi gali reikšti žmogaus kūno odos spalvą⁵ ir būtent šia prasme pirmą kartą vartojamas Herodoto (II 32, III 101), vėliau – Euripido (Phoen. 1246), Menandro (Epit. 466), Aristofano (Equ. 399, Nu. 120), Ksenofonto (Cyn. 4,7) ir t. t. Šio žodžio pagrindinė reikšmė – „spalva“ (kaip abstrakcija) ir „dažai“ (tai, kas suteikia spalvą). Ypač plačiai šis žodis vartojamas prozoje ir visų pirma Platono (RP 429, 601 a), Ksenofonto (Cyr. I 3, 2; Mem. 3, 10, 1: καὶ τὰ νέα καὶ τὰ παλαιὰ σώματα διὰ τῶν χρωμάτων ἀπεκάζοντες ἐκμιμείσθε „jaunus ir senus kūnus atvaizduodami dažais jūs mėgdžijate gamtą“) ir Aristotelio (Poet. 1447 a 18 – apie mėgdžiojimą „spalvomis ir formomis“, taip pat jau minėtasis išsitas traktatas „De coloribus“ ir kt.).

Dėl didelės šios reikšmės abstrakcijos žodis χρῶμα vartojamas ir perkeltine prasme: 1) stiliaus pobūdis, koloritas (ποιητικῆς χρώματα Phld. Mus. p. 84 K); 2) puošimas, gražinimas (Plat. Phaedr. 239: ἀλλοτριούς χρώμασιν καὶ κόσμοις – apie jaunuolį, mėgstantį pasipuoti, plg. Gorg. 465 b), taip pat stiliaus arba kalbos pagražinimas; 3) muzikoje – moduliacija, nesudėtingos melodijos modifikacija (Antonijus, Filocharas) ir – chromatinė tonacija; 4) retorikoje – įmantrūs posakiai, pretenzingumas (Hermog. Stat. I 3). Taigi χρῶμα – pats abstrakčiausias spalvos pavadinimas senovės graikų kalboje – etimologiškai ir semantiškai yra susijęs su žodžiais χρώς, χροῖά ir per juos su spalvoto paviršiaus, odos vaizdiniais.

Homero epe iš nurodytų žodžių randamas tiktai χρώς ir daugiausia pirmine prasme „kūnas“, „oda“, rečiau „odos spalva“ (χροῖή, kaip buvo nurodyta, pasitaiško tik vieną kartą ir turi reikšmę „kūnas“). Taigi galima kalbėti apie daiktavardžio χρώς nediferencijuotą, sinkretinę reikšmę, nurodančią daikto paviršių apskritai, o iš šio paviršiaus savybių visumos dar tik pradeda kilti į pirmą vietą jo spalva. Abstraktaus žodžio, reiškiančio spalvą, nebuvimas Homero poemose liudija apie paties spalvos vaizdinio neišskyrimą. Homero poemose nėra ne tik bendro „spalvos“ pavadinimo, bet ir tokių atskirų spalvinių savybių pavadinimų, kaip „baltumas“, „raudonumas“ ir t. t. Galima paminėti tik vieną tokio pobūdžio abstraktų

⁵ Tik vieną kartą, matyt, žodis χρῶμα aptinkamas reikšmė „oda“ (Hp. Insomn. 89; κάμα ροῖς διὰ τοῦ χρώματος), tačiau ir čia viename kodekse duodama forma χρωτός, t. y. Gen. Sg. nuo χρώς, o ne nuo χρῶμα.

daiktavardį: ὄχρος „blankumas“, „blyškumas“. Vėliau jį pakeitė tos pačios reikšmės žodis ὠχρότης, pvz., Platono (RP V 477 e) bei Aristotelio (Categ. 9 b 22, De motu an. 701 b 29) ir Plutarcho veikaluose. Kiti abstraktūs spalvos daiktavardžiai pasitaiko tik Platono (λευκότης nuo λευκός „baltas“: RP X 617 a; Theaet. 156 d, 182 a) ir Aristotelio raštuose (πολιότης nuo πολιός „pilkas“: Hist. an. 518 a 10, De gen. an. 780 b 6; μελανότης nuo μέλας „juodas“: Phys. 244 a (28); ἐρυθρότης nuo ἐρυθρός „raudonas“: Plant. 820 b 19; γλαυκότης nuo γλαυκός „melsvas“: De gen. an. 778 a 17, 779 b 10; λευκότης nuo λευκός „baltas“: Categ. 9 a 28, Phys. 217 b 6, De gen. et corr. 329 b 11, De gen. an. 782 a 1 ir t. t.). Ir tiktai daiktavardis μελανία nuo μέλας „juodas“ pasitaiko Ksenofonto (Anab. I 88) bei Aristotelio (šalia μελανότης: De gen. an. 778 a 17 ir kt.) ir Aecijo veikaluose (III 3, 1, III 3, 4). Tuo tarpu spalvinių būdvardžių senovės graikų kalboje yra gana daug.

Taigi galima padaryti išvadą, kad sąvokos „spalva“ formavimosi procesas senovės graikų kalboje plėtojosi daikto spalvinės kokybės išskyrimo iš platesnės „kūno paviršiaus“ sąvokos pagrindu per reikšmes „spalvotas paviršius“ ir „paviršiaus spalva“. Be to, šis procesas prasidėjo, kai kalboje jau buvo žymimos konkrečių daiktų spalvinės savybės (pvz., ἐρυθρός „raudonas“, ίόεις „violetinis“, χρώσεος „auksinis“, πορφυρέος „purpurinis“ ir t. t.) ir vyko lygiagrečiai su abstrakčių daiktavardžių, išreiškiančių bendresnes spalvines savybes (baltumas, raudonumas), formavimusi.

SEMANTISCHE GESCHICHTE DER WÖRTER, WELCHE DEN BEGRIFF „FARBE“ IM ALTGRIECHISCHEN BEZEICHNEN

N. MALINAUSKIENĖ

Zusammenfassung

Die Grundlage zur Entwicklung der abstrakten Bedeutung von „Farbe“ in den altgriechischen Wörtern χρώς, χρώα und χρώμα waren die Bezeichnungen von einer „Oberfläche des Körpers“, „der Haut“, „der Hautfarbe“. Davon sprechen ihre etymologischen Beziehungen und ihr Gebrauch in den Schriftdenkmälern. Die Parallelen in den anderen indoeuropäischen Sprachen zeugen von der Gesetzmässigkeit einer solchen semantischen Entwicklung.

LITERATŪRA

- Bartholomae, 1904 – Bartholomae Chr. Altiranisches Wörterbuch. – Strassburg, 1904,
Brückner, 1970 – Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego. – Warszawa,
1970.
Buck, 1949 – Buck C. D. A Dictionary of Selected Synonyms. – Chicago, 1949.
Fraenkel, 1934 – Fraenkel E. Baltische und slavische Etymologien. – Zeitschrift für
slavische Philologie, Leipzig, 1934, Bd. 11.
Fraenkel, 1965 – Fraenkel E. Litauisches etymologisches Wörterbuch. – Heidelberg,
1965, Bd. II.

- Frisk, 1970 — Frisk H. Griechisches etymologisches Wörterbuch. — Heidelberg, 1970, Bd. II.
- Kluge, 1957 — Kluge F. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. — Berlin, 1957.
- Mayer-Lübke, 1911 — Mayer-Lübke W. Romanisches etymologisches Wörterbuch. — Heidelberg, 1911.
- Mugler, 1964 — Mugler Ch. Dictionnaire historique de terminologie optique des grecs. Douze siècles de dialogues avec la lumière. — Paris, 1964.
- Pokorny, 1959 — Pokorny J. Indogermanisches etymologisches Wörterbuch. — Bern, 1959.
- Puscaziu, 1905 — Puscaziu S. Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache. — Heidelberg, 1905.
- Reiter, 1962 — Reiter G. Die griechischen Bezeichnungen der Farben Weiss, Grau und Braun. — Innsbruck, 1962.
- Schrader, 1901 — Schrader O. Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde. — Strassburg, 1901.
- Skeat, 1956 — Skeat W. W. An Etymological Dictionary of the English Language. — Oxford, 1956.
- Specht, 1944 — Specht F. Der Ursprung der indogermanischen Deklination. — Göttingen, 1944.
- Uhlenbeck, 1898—1899 — Uhlenbeck C. C. Kurzgefasstes etymologisches Wörterbuch der altindischen Sprache. — Amsterdam, 1898—1899.
- Vries, de, 1958 — Vries J., de. Altnordisches etymologisches Wörterbuch. — Leiden, 1958, Lief. 6.
- Walde, Hofmann, 1938 — Walde A., Hofmann J. Lateinisches etymologisches Wörterbuch. — Heidelberg, 1938, Bd 1.
- Грановская, 1964 — Грановская Л. М. Прилагательные, обозначающие цвет, в русском языке XVII—XX вв.: Автореф. канд. дис. — М., 1964.
- Грановская, 1968 — Грановская Л. М. Цветообозначения в истории русской лексики. — В кн.: Русская историческая лексикология. М., 1968.
- Лосев, 1975 — Лосев А. Ф. История античной эстетики. — Т. 4: Аристотель и поздняя классика. М., 1975.
- Мегрелидзе, 1973 — Мегрелидзе К. Р. Основные проблемы социологии мышления. — Тбилиси, 1973.
- Садыкова, 1963 — Садыкова М. Слова, обозначающие цвет и окраску в узбекском языке: Автореф. канд. дис. — Ташкент, 1963.
- Фасмер, 1971 — Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. — М., 1971, т. 3.
- Фасмер, 1973 — Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. — М., 1973, т. 4.
- Шерцль, 1884 — Шерцль В. И. Названия цветов и символическое значение их. — В кн.: Филологические записки. Воронеж, 1884, вып. 2.

SUTRUMPINIMAI

Aesch.	Pers.	— Aeschylus. Persae.
	Suppl.	— Supplices.
Ar.	Equ.	— Aristophanes. Equites.

	Lys.	– Lysistrata.
	Nu.	– Nubes.
Arist.	Categ.	– Aristoteles. Categoriae.
	De gen. an.	– De generatione animalium.
	De gen. et corr.	– De generatione et corruptione.
	De motu an.	– De motu animalium.
	Hist. an.	– Historia animalium.
	Phys.	– Physica.
	Plant.	– De plantis.
	Poet.	– De arte poetica.
	Probl.	– Problemata.
	Sens.	– De sensu.
Diels		– Die Fragmenten der Vorsokratiker, von H. Diels. – Berlin, 1959–1960, Bd. 1–3.
Eur.	Alc.	– Euripides. Alcesteis.
	Bacch.	– Bacchantes.
	Med.	– Medea.
	Phoen.	– Phoenissae.
Hermog. Stat.		– Hermogenes Rhetor. De statibus.
Hdt.		– Herodotus.
Hom.	Il.	– Homerus. Ilias.
	Od.	– Odyssea.
Hp. Insomn.		– Hippocrates. Insomnia.
Luc.	Ind.	– Lucianus. Adversus Indoctum.
Men.	Epit.	– Menander. Epitrepontes.
Orph.	L.	– Orphica / Ed. E. Abel. – Leipzig et Prague, 1885. L.=Lithica.
Phld.	Mus. K.	– Philodemus. De musica, ed. J. Kemke. Leipzig, 1884.
Plat.	Gorg.	– Plato. Gorgias.
	Men.	– Meno.
	Phaedr.	– Phaedrus.
	R P	– Res publica.
	Theaet.	– Theaetetus.
Plut.	Thes.	– Plutarchus. Theseus.
Sapph.		– Sappho.
Soph.	Ai.	– Sophocles. Ajax.
	Tr.	– Trachiniae.
Thgn.		– Theognis Elegiacus.
Xen.	Anab.	– Xenophon. Anabasis.
	Cyn.	– Cynegeticus.
	Cyr.	– Cyropaedia.
	Mem.	– Memorabilia.
	Oec.	– Oeconomicus.